

Tisztelt Egyetemi Polgárok!
Kedves Kollégák, kedves Vendégeink!
Hölgyeim és Uraim!

Szeretett hazánk XX. századi történelmének legnagyobb hatású, világtörténelmet formáló, ma még személyes emlékekben is élő eseménye az 1956-os forradalom és az azt követő rövid, hősies szabadságharc volt. Budapest VIII. és IX. kerülete, az Üllői út és a Körút találkozási pontja, tehát az a tájék, ahol most is vagyunk, a forradalom, de különösen a szabadságharc egyik emblemikus helyszíne. Ezért is örülünk, hogy a Semmelweis Egyetem ünnepségét itt rendezhetjük, és hogy hívó szavunkra a jelen fiataljai szép számmal eljöttek. A mai ünnepi beszéd elsősorban nekik szól.

A II. Világháború befejeztével, a világhatalmak osztozkodásában Magyarország a szovjet befolyási övezetbe került, és hazánk földjén egészen 1991. június 19-ig, tehát 46 éven át szovjet csapatok állomásoztak, amelyhez a híradások rendszeresen hozzátették, hogy „ideiglenesen”.

Hivatalos államforma a népi demokrácia volt, a hatalomgyakorlás módja a diktatúra, mely fokozatosan épült ki. 1945. novemberében még valós választások voltak, 1948-tól már csak egyetlen párt, a Magyar Dolgozók Pártja működhetett, de a demokrácia bizonyos díszleteit igyekeztek megtartani. Továbbra is voltak választások, melyeken a részvétel kötelező volt. Aki nem ment el, azt elvitték, és szavazhatott az egyetlen párt egyetlen jelöltjére, aki tipikusan 99.8%-os részvétel mellett 99.7%-os eredménnyel nyert. Csatározások azonban a párton belül is voltak, az ádáz hatalmi harc gyakran koncepciós bírósági perekben végződött, több, mint 100 halálos ítélettel. A kivégzettek legismertebbike az egyébként szintén keményvonalas kommunista, néhány hónappal korábban még belügy-, majd külügyminiszter Rajk László. A társadalom vezető erejének a munkásosztályt nyilvánították, szövetségesének a dolgozó parasztságot, a többit osztályidegennek tekintették, különösen a burzsoáziát és a kulákságot. Ellenük állandósult az osztályharc, valamint az imperializmus elleni küzdelem, melynek keretében pl. az egyetemistáknak kötelező, nyári katonai táborozásban kellett résztvenniük, a lányoknak is. A diploma megszerzése után nem volt szabad munkavállalás, olyan munkahelyre – esetleg távoli településre – kellett menni, amelyet kijelöltek számukra. Természetesen, ez alól mindenki igyekezett kibújni.

Óriási mértékű volt a propaganda: rádióban, újságokban, plakátokon, és a legkülönbözőbb műalkotásokban. Irodalmi művek végén elvárás volt a rendszer dicsőítése, a köznyelv szerinti vörös farok. A munkahelyeken reggelente ún. Szabad Nép félórát tartottak, amikor munka helyett a pártlap, a Szabad Nép (a jelenlegi Népszabadság jogelődje) legfontosabb cikkeit olvasták fel. Széleskörű besúgó rendszer működött, ami behatolt a munkahelyi, iskolai közösségekbe, olykor a családokba is.

Óriási személyi kultusz alakult ki, Lenin, Sztálin és Rákosi körül. Lenin akkoriban már régen elhunyt, de az unos-untig hangoztatott szlogenben ő nemcsak élt, hanem él és élni is fog. Sztálin mindenhez értett, az atomfizikától az öröklődés-elméletig, állításai megkérdőjelezhetetlenek voltak. Az ő legjobb tanítványa volt Rákosi, akinek nevét egy-egy pártkongresszus után percekig tartó vastaps kíséretében, felállva skandálták. Őket és a Szovjetuniót bírálni tilos volt, nevüket csak a legnagyobb áhítattal volt ildomos kimondani.

A rendszernek voltak azért pozitívumai is. Kötelezővé tették a gyermekek általános iskolai taníttatását, az írástudatlanság megszűnt, messzemenően támogatták a sportot. A továbbtanulásban azonban erős volt a származás szerinti megkülönböztetés, egyetemre osztályidegenek és klerikálisok alig juthattak be.

A felsőoktatást a Rákosi rendszer a maga módján fejlesztette. Egyetemünk is ekkor jött létre: 1951. február 1-től az ELTE-ből kivált a Budapesti Orvostudományi Egyetem, 1955 szeptember elsejével pedig önállóvá vált – akkori nevén - a Fogorvosi és a Gyógyszerészi Kar. Egyetemünk első rektora Gegesi Kis Pál gyermekgyógyász professzor volt, aki – polgári származása és többirányú, vitathatatlan tehetsége ellenére – erősen vonalas volt, azaz mindenben kiszolgálta a pártvezetést, sőt, elvárásait túl is teljesítette.

Ennek az időszaknak volt egy spontán, szájról szájra terjedő, sajátos folklorisztikus műfaja, a politikai vicc, ami kortünet és diagnózis is volt. Meglepő, hogy ezt a témát a szociológia máig sem dolgozta fel. A politikai vicc annak ellenére élte ekkor virágkorát, hogy ilyen viccet mondani, de még hallgatni is, a bebörtönzés kockázatával járt. Ha azonban bizalmas baráti vagy családi körben az ember ilyen viccen derült, egy parányi győzelmet könyvelhetett el az elnyomó hatalommal szemben. Ha megengedik, egy-két gyöngyszemet ezek közül elmondok:

Kérdés: Miért van a választások napján szesztilalom?

Válasz: Nehogy a szavazók 2 pártot lássanak!

Egy, a hely szellemével is releváns vicc:

Bemegy a beteg a patikába és lázmérőt kér. A gyógyszerész azt mondja neki: Kétféle kitűnő, import lázmérőnk is van, egy japán gyártmányú 20 forintért és egy szovjet gyártmányú 5 forintért. Melyiket adhatom? A beteg válasza: a japánt kérem. A gyógyszerész meglepetten megkérdezi: Miért nem a szovjetet? Válasz: Azt biztos nem lehet lerázni.

A tanító néni felteszi az osztályban a kérdést: Gyerekek, tudjátok-e, hogy mi az, hogy tragédia? Pistike jelentkezik: Tragédia az, ha megdöglenek a nagymama tyúkjai. Nem, Pistike, - mondja a tanító néni - ez csak baj, de nem tragédia. Tragédia az, ha pl. hazánkba látogat egy szovjet párt- és kormány-küldöttség Sztálin elvtárs vezetésével, lezuhan a gép és meghalnak. Ha jön holnap a tanfelügyelő bácsi, ezt mondjátok. Másnap jön a tanfelügyelő bácsi, a tanító néni felteszi a kérdést, Pistike jelentkezik és vágja a választ: Tragédia az, ha hazánkba látogat egy szovjet párt- és kormányküldöttség Sztálin elvtárs vezetésével, lezuhan a gép és meghalnak. De ez nem baj, a baj az, ha döglenek a nagymama tyúkjai.

1953-ban Sztálin meghalt, ezzel Rákosi és körei meggyengültek, 1956-ban földrengés, majd árvíz sújtotta az országot. 1956. nyarán orvostanhallgatók egy mohácsi építőtáborban éhségstrájkba kezdtek. Október 6-án a 7 évvel korábban kivégzett Rajk Lászlót, Pálffy Györgyöt, Szőnyi Tibort és Szalai Andrást újratemetik, a temetés 200 ezres tüntetéssé változik. Ebből az időből maradt fenn a helyzet paradox mivoltát is jellemző anekdota, mely szerint a temetési menetben azt mondja a szomszédjának Rajk László egy régi barátja: Szegény Laci, ha látná ezt a menetet, biztos közénk lövetne.

A Petőfi Kör, az Írószövetség és más értelmiségi szervezetek nyíltan bírálták a fennálló rendszert, melynek tarthatatlansága egyre nyilvánvalóbb lett. A változás élére a műegyetemi és szegedi egyetemisták álltak, de egyetemünk hallgatói is részt vettek a megmozdulásokban. Október 23-án az Üllői út 26. udvarán hallgatók és oktatók gyülekeztek, hogy csatlakozzanak az előző nap meghirdetett diáktüntetéshez.

Ugyanaznap 18 órakor kezdődött a Gólyavárban, az ország legnagyobb tantermében a Petőfi Kör által meghirdetett „A fiatal orvos és a társadalom” című vita, mely a közelben, a Rádiónál

elkezdődött fegyveres harcok miatt szakadt meg. Aznap délután, e harcokban esik el Puskás Sándor ötödéves orvostanhallgató, aki valószínűleg a forradalom első budapesti áldozata volt. November elsején az egyetem öt tanára (Baló József, Nónay Tibor, Földvári Ferenc,, Haynal Imre, Petényi Géza) kezdeményezi az Egyetemi Tanács összehívását új egyetemi vezetés megválasztása végett. A kérésnek a hivatalában ezidőtájt meg sem jelenő rektor nem tesz eleget.

November 3-án megjelenik a Forradalmi Orvosegyetem című lap, amely már három egyetemi hősi halottról számol be (Kovács Ferenc tanársegéd, Puskás Sándor ötödéves, Nagy György negyedéves orvostanhallgató).

November 4-én, a hajnali támadásban tüzéségi találat éri a II. sz. Belklinika 10 ágyas kórtermét, ahol minden beteg meghal. Ez volt az egyetem legsúlyosabb vesztesége.

A szovjet csapatok támadásaiban a Corvin-köz, a Kilián laktanya és a Tűzoltó utca közelsége az egyetemi klinikákat is célponttá tette. Súlyosan megsérül az egyetemi főépület Bőrclinika felé eső része, a Kilián laktanya mögötti Gyermekklinika, a Mária utcai Szemklinika és az Üllői úti Igazságügyi Orvostani épület.

A pusztulás megközelítette a háborúban elszenvedett mértéket, bár akkor az ostrom 108 napig tartott.

A szovjet katonai invázió és véres harcok idején az egyetem legfontosabb feladata a sebesültellátás volt. Pl. a Baross utcai II. sz. Sebészeti Klinika október 23. és november 9. között 378 sebesültet kezelt, köztük 37 szovjet katonát.

A Magyarországnál 240-szer nagyobb területtel és 29-szer több lakossal rendelkező Szovjetunió és hazánk közti egyenlőtlen küzdelem a felkelők minden hősiessége és találékonysága ellenére novemberben eldől. Így 1956. december 6-án az egyetemen alakult forradalmi bizottságok beszüntetik működésüket.

1957. nyarán, a Kádár János-vezette, ismét szovjet támogatású rendszer megerősödésével megkezdődnek a letartóztatások, és az egyetemről való eltávolítások. Zilahy Tibor IV. éves gyógyszerészhallgatót kizárják az egyetemről, Baksa József és Palkovits Miklós V. éves, Réffy Antal II. éves orvostanhallgatót 4 félévre, Naszlady Attila és Szidon Gyula IV. éves orvostanhallgatót, valamint Prezeczki László II. éves fogorvoshallgatót 2 félévre eltiltják tanulmányaik folytatásától. Később, a Kádár korszak puhuló diktatúrájában ők is folytathatták tanulmányaikat. Akiről ma tudunk: Zilahy Tibor Nógrád megyében egészen a közelmúltig gyógyszerészként dolgozott, Palkovits Miklós pedig egyetemünk professzora, agykutató, mi több, hazánk kiemelkedően eredményes, legtöbbit idézett tudományos kutatója.

1957. június 28-án, koncepciós per után, koholt vád alapján kivégzik Tóth Ilonát, az egyetem VI. éves orvostanhallgatóját, akinek szobra ma a Nagyvárad téri Elméleti Tömb bejáratánál látható.

1958. januárjában Gegesi Kiss Pál rektort kitüntetik a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatával.

1958. február 13-án a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozatot hoz Haynal Imre belgyógyász professzor azonnali nyugdíjaztatásáról, azon vádpont alapján, hogy a professzor a Kari Tanács egy ülésén forradalomnak nevezte 1956-ot.

Hogyan változott az egyetemi hallgatói létszám a forradalom és szabadságharc alatt?

1956. októberében 2198 általános orvoskari, 265 fogorvoskari és 622 gyógyszerészkar hallgatója volt egyetemünknek, ez összesen 3085 fő. A forradalom alatt ill. után külföldre távozott közülük 315 fő, elhunyt 4 vagy 5 fő, ez utóbbi adatot nem tudjuk egyértelműen.

Milyen ideológiai változásokon estek át az oktatók és hallgatók?

A Rákosi diktatúra kádárivá alakulása nem változtatott azon, hogy megmaradt az egypárt-rendszer. 1958-ban, a Kádár rendszer már stabilizált állapotában a 2260 orvostanhallgatóból 71 fő, azaz 3.14% volt párttag, a 271 fogorvos hallgató között nem volt párttag, az 583 gyógyszerészhallgató között 1 fő (0.17%) volt párttag.

1956 októbere előtt a 40 tanszékvezető között 22-ről ismert, hogy párttag volt, közülük 4-en léptek át az MSZMP-be.

1956. októberének hazánkat és benne egyetemünket is megrázó eseményei világtörténelmi jelentőségűek voltak, hősei nagy hányadban a fiatalok voltak.

Hozzájuk írta 1956. november 3-án Ember és magyar című versében Dutka Ákos, az akkor már idős, egykor Ady Endre baráti körébe tartozó költő:

Ady kérdezte sorsa éjjelén:

Lehet-e az ember, ember és magyar?

Feleltek ti bátor, szent fiúk

Lássuk: a világ most vélünk mit akar?

Vagyunk egy szálig elszánt emberek,

Kiket tiporni tovább nem lehet.

Ha kell még én is Veletek halok

Ha engedtek, Ti szent fiatalok.

Öt nap, s öt véres, szörnyű éjszaka

A csillagokba írta szentelt nevetek.

Köszönöm néktek, drága szent fiúk,

Hogy visszaadtátok a csüggedő hitet,

S a barrikádok hunyó szent sugarinál

Adynak kiáltjuk szabadon ma már,

Mit az Ég falára vérrel írtatok:

Emberek vagyunk, újra magyarok!

Köszönettel tartozom Dr. Molnár Lászlónak, a Semmelweis Egyetem Központi Levéltára vezetőjének a beszéd elkészítéséhez nyújtott sokoldalú segítségért.

Noszál Béla